

Załącznik nr 2

KAROL ŁOPATECKI

AUTOREFERAT

BIAŁYSTOK 2015

I. Imię i nazwisko: Karol Łopatecki

II. Posiadane dyplomy, stopnie naukowe/artystyczne – z podaniem nazwy, miejsca i roku uzyskania oraz tytuł rozprawy doktorskiej:

Dyplom magistra nauk prawnych uzyskany na Wydziale Prawa Uniwersytetu w Białymstoku – 18 marca 2003 r.; promotor dr Piotr Fiedorczyk.

Dyplom magistra historii uzyskany na Wydziale Historyczno-Socjologicznym Uniwersytetu w Białymstoku – 10 lipca 2003 r.; promotor dr. hab. Jerzy Urwanowicz, prof. UwB.

13 października 2011 r.: obrona w Instytucie Historii i Nauk Politycznych Uniwersytetu w Białymstoku pracy doktorskiej zatytułowanej: *Disciplina militaris w wojskach Rzeczypospolitej do połowy XVII wieku. Ewolucja prawodawstwa wojskowego w teorii i praktyce*. Promotor pracy: dr hab. Jerzy Urwanowicz prof. UwB; recenzenci: dr hab. Andrzej Zakrzewski prof. UW i prof. dr hab. Teresa Chynczewska-Hennel. Rada Naukowa IHiNP UwB jednogłośnie podjęła uchwałę o nadaniu kandydatowi doktoratu z wyróżnieniem.

III. Informacja o dotychczasowym zatrudnieniu w jednostkach naukowych:

Od 11 lutego 2005 r.: asystent w Instytucie Historii na Wydziale Historyczno-Socjologicznym Uniwersytetu w Białymstoku.

Od 1 marca 2013 r.: adiunkt w Zakładzie Historii Nowożytnej Powszechnej w Instytucie Historii i Nauk Politycznych na Wydziale Historyczno-Socjologicznym Uniwersytetu w Białymstoku.

IV. Wskazanie osiągnięcia wynikającego z art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.)

a) Autor, tytuł publikacji, rok wydania, nazwa wydawnictwa:

Monografia, która jest przedstawiana jako osiągnięcie zgodnie z art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w

zakresie sztuki (Dz. U. Nr 65, poz. 595, z późn. zm.) to książka autorstwa Karola Łopateckiego, *Organizacja, prawo i dyscyplina w polskim i litewskim pospolitym ruszeniu (do połowy XVII wieku)*, Białystok 2013, wydawnictwo Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy, ISBN: 978-83-64103-00-1.

b) omówienie celu naukowego / artystycznego ww. pracy / prac i osiągniętych wyników wraz z omówieniem ich ewentualnego wykorzystania.

Temat rozprawy habilitacyjnej brzmi: „Organizacja, prawo i dyscyplina w polskim i litewskim pospolitym ruszeniu (do połowy XVII wieku)”. Praca ta analizuje zjawisko tzw. „służby ziemskiej”, czyli wyprawy zbrojnej opartej na obowiązku wystawienia pocztu z własności ziemskiej. Pierwotny osobisty stosunek wasal – senior przekształcił się w obowiązek oparty na nadaniach ziemskich na prawie rycerskim lub prawie lennym. Klasyczną formą polegającą na osobistej wyprawie właścicieli lub posiadaczy ziemskich nazywać należy „pospolitym ruszeniem”, co było rozwiązaniem stosowanym w Wielkopolsce i Małopolsce. Jego odmianami była „osobista wyprawa łanowa”, która polegała na wystawieniu pocztu uzależnionego od wielkości nieruchomości ziemskich, na czele którego stał właściciel. Rozwiązanie takie obowiązywało na Podlasiu, przez pewien czas na Mazowszu i w ziemi łukowskiej (województwo lubelskie). Inną formą „pospolitego ruszenia” była „wyprawa łanowa”, która szczegółowo regulowała zasady wystawiania żołnierzy na podstawie wielkości dóbr ziemskich, lecz nie zobowiązywała właścicieli do osobistego uczestnictwa. Forma ta stała się dominująca w drugiej połowie XVII stulecia, jednakże zarówno w XV, XVI, jak i I poł. XVII w. zdarzało się okazjonalne stosowanie tego rozwiązania. Odmianą „wyprawy łanowej” jest „wyprawa dymowa”, gdzie poczet uzależniony był od ilości gospodarstw, co zasadniczo odnosi się do litewskiej służby ziemskiej opartej na wielkości służb (rozwiązanie to istniało do końca lat 60. XVI w. oraz na odmiennych zasadach w II poł. XVII w.). Bliską ideologicznie i organizacyjnie służbie ziemskiej były oddziały powiatowe zaciągane *in vim* pospolitego ruszenia, kiedy to zobowiązani do pospolitego ruszenia stawili się na wyprawę, jednakże w czasie pełnienia posługi zdecydowali się wstawić opłacaną przez siebie rotę, co zmuszało ich do sformowania oddziału składającego się w większości z uczestników przybyłych na popis.

Pospolite ruszenie było instytucją funkcjonującą do końca istnienia Rzeczypospolitej, czego przykładem może być jego wykorzystanie podczas powstania kościuszkowskiego. Co więcej, przeżyło ono upadek państwa i bezpośrednio nawiązując do wzorców średniowiecznych i nowożytnych, wykorzystano je również w latach 1806–1807. To ukazuje wagę kulturową i polityczną pospolitego ruszenia, w którym ześrodkowana była ideologia uzasadniająca najwyższą pozycję szlachty w państwie. Powyższe fakty wskazują, iż nawet w kategoriach wojskowych, pomimo wszechobecnej krytyki, licznych oczywistych braków oraz ponoszonych klęsk, było stale w epoce średniowiecza i nowożytności wykorzystywane w celach militarnych.

Prawodawstwo do dnia dzisiejszego stanowi jeden z najważniejszych elementów decydujących o poziomie wojskowości. Taka sytuacja dotyczy również oddziałów sformowanych z właścicieli lub posiadaczy dóbr ziemskich, jednakże w tym przypadku stanowi to tylko wstęp do pogłębionych rozważań nad instytucjami i przepisami obowiązującymi szlachtę. Na terenie Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego podczas kilku lub kilkunastu tygodni, kiedy rycerstwo osobiście stawało pod broń, zawieszano funkcjonowanie niemal wszystkich państwowych organów i sądów. W to miejsce królowie, sejm, a od 2 poł. XVI w. w coraz większym stopniu również *duktorzy* oraz szlachta (na kołach wojskowych i sejmikach) tworzyli ramy niezbędne do sprawnego funkcjonowania zgromadzonych tam rycerzy i ich czeladzi. W obozach powiatowych, ziemskich czy wojewódzkich skupiał się cały naród polityczny z danej jednostki administracyjnej, dzięki czemu, analizując pospolite ruszenie, można dostrzec główne bolączki i problemy ówczesnej władzy i szlachty.

W książce skupiam się na reformach prawno-organizacyjnych pospolitego ruszenia, które miały miejsce m.in. w latach 1509, 1534–1535, 1537, 1566, 1588, 1620–1621. Nie mniej istotne są inne rodzaje sił zbrojnych, które stworzono, wykorzystując model pospolitego ruszenia. Mowa przede wszystkim o Tatarach litewskich, organizacji obrony ustanowionej na ziemiach *rekuperowanych* od carstwa moskiewskiego (Smoleńszczyźnie i Czernihowszczyźnie), lokalnym pospolitym ruszeniu wielkopolskim i podlaskim (tzw. rezerwowe pospolite ruszenie), a także wojskach Ordynacji Ostrogskiej. Przykłady powyższe wskazują, iż model służby wojskowej opartej na własności ziemskiej nie został w XVI i XVII w. zarzucony i ciągle ewoluował.

Problematyka prawa wojskowego oraz dyscypliny wojskowej w pospolitym ruszeniu stanowi bardzo ważne, przy tym niezbadane zagadnienie. Stawia ona przed badaczem wiele pytań. Podstawowe dotyczy przyczyny upadku tej formacji zbrojnej. Dlaczego w Koronie

stanowiło ono podstawową siłę zbrojną do początku XVI w. (1509 r.), na Litwie zaś rolę swą utrzymało przez kolejne 60 lat. W jakim stopniu przepisy prawne (lub ich brak) przyczyniły się do dalszego obniżenia poziomu wojskowego, w jakim zaś opóźniały one nieuchronny proces.

Jednocześnie starałem się przyjrzeć, jak prawo, organizacja i wymiar sprawiedliwości obowiązujący w wojskach kwarcianych i suplementowych wpływały na kształt pospolitego ruszenia. Badania nad artykułami wojskowymi obowiązującymi w służbie ziemskiej należy zestawić z kontekstem prawa obowiązującego w innych rodzajach wojsk. W konsekwencji możliwe będzie poczynienie kolejnych ustaleń dotyczących partykularyzmów prawa wojskowego oraz przenoszenia wzorców pomiędzy różnymi formacjami.

W dotychczasowych badaniach nad prawem wojskowym niewiele miejsca poświęcono procedurze oraz praktyce sądowniczej. Ten element wydaje się zasadniczy dla właściwego zrozumienia sposobów narzucania i utrzymania dyscypliny wojskowej. Tym samym pojawia się pytanie, na ile mieliśmy do czynienia ze stworzeniem oryginalnych rozwiązań, na ile zaś korzystano ze wzorców stosowanych w sądach hetmańskich, grodzkich lub ziemskich.

Organizacja pospolitego ruszenia odpowiadała potrzebom militarnym, uzasadniała jednocześnie nadrzędną pozycję szlachty w państwie. Zachowanie porządku oraz stosowanie prawa podczas wyprawy ziemskiej było ważne nie tylko z punktu widzenia militarnego, ale (a może przede wszystkim) politycznego i społecznego. W czasie pospolitego ruszenia możemy jak w soczewce obserwować próby stworzenia idealnego porządku: prawa, organizacji i wymiaru sprawiedliwości. Tym samym mamy do czynienia z bardzo interesującym materiałem dla badaczy zajmujących się kulturą polityczną i prawną szlachty. Dlatego podjąłem się w książce analizy kwestii legitymizacji norm prawnych, funkcjonowaniem sejmów obozowych (konnych) i sejmików pospolitego ruszenia, udziałem szlachty w procedurze prawodawczej, organizacyjnej i mobilizacyjnej oraz rolą kół wojskowych pospolitego ruszenia. Na marginesie badań zająłem się również szlachtą z Ordynacji Ostrogskiej, która powołując się na obowiązek służby ziemskiej wywalczyła w roku 1621 podmiotowość polityczną.

Ramy chronologiczne rozprawy obejmują okres od początków XIV do połowy XVII stulecia. Wiążą się one z pierwszymi zachowanymi pomnikami prawnymi, natomiast badania kończą się na wojnach określanych jako potop szwedzki i moskiewski. Epoka późniejsza charakteryzuje się głębokimi zmianami o charakterze społecznym, militarnym i politycznym,

których analiza w odniesieniu do służby ziemskiej wymagałaby odrębnych badań. Nastąpił wówczas proces zastępowania pospolitego ruszenia przez wyprawy łanowe.

W dysertacji poddałem analizie artykuły wojskowe pospolitego ruszenia (1509, 1534, 1537, 1621) oraz inne akty regulujące zasady obowiązujące w tej formacji, jak edykty o ciągnięciu wojsk, listy wojenne, konstytucje sejmowe, Statuty litewskie itp. Utrzymanie karności w wojsku nie opierało się jedynie na przepisach prawa karnego, lecz także na organizacji wojsk, instytucjach gwarantujących przestrzeganie prawa. Tylko uwzględniając dekrety sądowe oraz poglądy współczesnych na pospolite ruszenie, można stworzyć całościową charakterystykę poszczególnych instytucji i ich ewolucji. W niniejszym opracowaniu przeanalizowano zarówno ujęcie normatywne, jak i społeczne, a także gospodarcze, które w nie mniejszym stopniu niż litera prawa wpływało na utrzymanie właściwej dyscypliny wojskowej. Przede wszystkim wykorzystano dwie księgi obozowe z lat 1497, 1621, a także księgi grodzkie ziemi bielskiej, oraz rejestry popisowe pospolitego ruszenia. Ponadto zbadano staropolskich teoretyków wojskowości, a także dokonano kwerendy źródłowej w diariuszach, pamiętnikach oraz korespondencji odnoszących się do badanych kwestii.

Powyższe założenia narzucają układ pracy, który ma charakter problemowo-chronologiczny. Praca habilitacyjna składa się z pięciu rozdziałów z wydzielonymi podrozdziałami. Podsumowanie zawarto w zakończeniu, które uzupełniono aneksem źródłowym (zawierającym trzy istniejące w 1621 r. artykuły wojskowe). Na początku książki skupiam się na powstaniu prawa wojskowego w Koronie. W szczególności charakteryzuję prawo wojenne przed pojawieniem się artykułów wojskowych i przedstawiam je na tle rozwiązań stosowanych w innych krajach europejskich, ze szczególnym uwzględnieniem Anglii, Czech i Serbii. Następnie skupiam się na dwóch wielkich reformach z lat 1509 i 1537. W rozdziale drugim analizie podjęto służbę ziemską funkcjonującą w ramach Wielkiego Księstwa Litewskiego. Tu również zaakcentowano momenty przełomowe (1507–1511, 1534–1535, 1566, 1588). Rozdział trzeci dotyczy w całości prób zreformowania pospolitego ruszenia, co ostatecznie udało się zrealizować w 1621 r. Wyjście poza *expeditio generalis* i analiza innych zbliżonych form sił zbrojnych została ukazana w rozdziale czwartym. Ostatnią część pracy poświęciłem przemianom zachodzącym w pospolitym ruszeniu pod koniec XVI i w 1 poł. XVII stulecia. Ukazana tam została praktyka działalności sądów wojskowych pospolitego ruszenia, a również działalność szlachty, która przed wyprawą zawierała umowy cywilnoprawne dotyczące zastępstwa podczas ekspedycji.

Aby zaprezentować obraz który by ujmował ewolucję organizacji i prawa pospolitego ruszenia, zdecydowałem się szeroko potraktować zakres chronologiczny pracy. Poddano analizie najstarsze, średniowieczne zabytki prawa regulujące zagadnienie karności wojskowej. Stąd opisane zostały edykty o ciągnięciu wojsk, których genezy możemy upatrywać w rządach Władysława Łokietka i Kazimierza Wielkiego. Zasadnicze rozważania dotyczą okresu od końca XV stulecia aż po połowę wieku XVII, kiedy to jesteśmy w stanie uwzględnić praktykę stosowania i przestrzegania prawa, jak również istniejący w społeczeństwie szlacheckim dyskurs o potrzebie reformy tej formacji. Przekształcenia dyscypliny wojskowej opartej na dominacji norm obyczajowych i religijnych oraz supremacji prawa zwyczajowego nad stanowionym nastąpiły w pierwszych dziesięcioleciach XVI w. Zasadniczo nowożytne reformy pospolitego ruszenia kończą się na *III Statucie litewskim* w WKsL (1588 r.) oraz kodyfikacji przeprowadzonej przez sejm warszawski w roku 1621. Aby skonfrontować przepisy prawa z praktyką, konieczne było wykorzystanie informacji źródłowych z wypraw lokalnych oraz przeprowadzonych *expeditio generalis* z lat 1649 i 1651 w Koronie i litewskiej służby ziemskiej funkcjonującej w latach 1654–1655. Po tym okresie coraz powszechniejsze są różne formy wypraw łanowych, które na stałe miały zastąpić pospolite ruszenie. Ponadto potop szwedzki i moskiewski radykalnie zmienił sytuację społeczną, ekonomiczną, polityczną i militarną w Rzeczypospolitej, tym samym dla późniejszego okresu powinny być przeprowadzone odrębne badania szczegółowe.

Aby odpowiedzieć na postawione pytania badawcze, oprócz aktów normatywnych należało odnaleźć i wykorzystać źródła praktyki sądowej oraz inną dokumentację pochodzącą z urzędów działających podczas pospolitego ruszenia. Szczęśliwie znane są dwie księgi obozowe (z 1497 i 1621 r.). Pierwsza dotyczy wyprawy Jana Olbrachta do Mołdawii, a konkretnie obejmuje dokumentację sądów obozowych z województw kaliskiego i poznańskiego, która w większości została opublikowana w 1882 r. przez Michała Bobrzyńskiego. Druga obejmuje pospolite ruszenie ziemi wiskiej z 1621 r., a została odnaleziona w wyniku kwerendy przeprowadzonej na potrzeby niniejszej pracy. Są to notabene jedyne zachowane księgi wojskowe istniejące do połowy XVII w. Aby uzupełnić powyższy materiał źródłowy, należało przeanalizować księgi grodzkie, w których znajdowały się oblaty dokumentów stworzonych podczas pospolitego ruszenia, jak i wpisy umów zawieranych na czas wyprawy wojennej. Z uwagi na ogrom materiału wybrałem jeden komplet dobrze zachowanych ksiąg – wybór padł na ziemię bielską (województwo podlaskie), która dotychczas w minimalnym stopniu była objęta szczegółowymi badaniami. Przeanalizowałem wszystkie zachowane księgi grodzkie z interesującego nas okresu, dzięki

czemu udało się odnaleźć liczne instytucje zupełnie nie znane w dotychczasowych badaniach. Dodatkowo uwzględniłem litewskie i koronne rejestry popisowe, w większości niestety dotychczas nie wydane drukiem. Oczywiście ważnym uzupełnieniem były diariusze, korespondencja, pamiętniki, które odnosiły się do problematyki pospolitego ruszenia.

W wyniku badań, opisanych w monografii, możliwe było udowodnienie następujących tez badawczych:

1. W XV stuleciu podczas pospolitego ruszenia sądy wojskowe stosowały prawo ziemskie (w pojedynczych przypadkach zastrzone), a księgi obozowe zastępowały kancelarie sądów ziemskich i grodzkich.

2. Prawo wojskowe obowiązujące w XV w. w Koronie było na tle rozwiązań obowiązujących w Europie Środkowej i Wschodniej zacofane i nie spełniało zadań związanych z zapewnieniem dyscypliny wojskowej.

3. Genezę specjalnych praw regulujących zasady dyscypliny dla pospolitego ruszenia należy upatrywać w edyktach o ciągnięciu wojsk (najstarszy z 1331 r.).

4. Nowożytny przepisy dyscyplinarne w koronnym pospolitym ruszeniu pojawiły się w latach 1503-1509.

5. Najstarsze artykuły wojskowe z terenu Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego pochodzą z 1509 r.

6. Artykuły wojskowe uchwalone przez Zygmunta Starego w 1509 r. musiały być zaakceptowane przez trzy stany sejmujące.

7. W polach pod Lwowem w 1509 r. odbył się nieznan w historiografii sejm obozowy (zatwierdził on artykuły wojskowe oraz wyraził zgodę na wyprawę poza granice Korony).

8. Pospolite ruszenie było przez władców (w szczególności Jagiellonów) wykorzystywane jako instrument wymuszający na szlachcie dodatkowe podatki.

9. Artykuły wojskowe z 1537 r. zostały formalnie uchwalone na sejmie (ale bez udziału posłów, którzy wcześniej na znak protestu opuścili Kraków).

10. Artykuły wojskowe z 1537 r. zawierały przepisy, które w radykalny sposób rozszerzały konstrukcję *crimen laesae maiestatis*.

11. Zgromadzenie szlachty pod Lwowem w 1537 r. miało charakter „wojny kokoszej” (nie był to rokosz, ani sejm konny – zwołano jedynie we IX 1537 r. sejmiki pospolitego ruszenia). Pod Lwowem szlachta nadal przestrzegała przepisów porządkowych, a za naruszenia dyscypliny organizowano sądy pospolitego ruszenia.

12. Do 1537 r. w Koronie pospolitym ruszeniem mogli dowodzić również hetmani.

13. Prawo wojskowe na Litwie powstało w latach 1507-1511.
14. Na Litwie przełomowa reforma dyscypliny w pospolitym ruszeniu nastąpiła w latach 1534-1535 (uchwalono wówczas artykuły wojskowe, zwołano najstarsze znane koło wojskowe, po raz pierwszy skazano na śmierć oficera pospolitego ruszenia, rozpoczęto publiczne czytanie praw wojskowych wszystkim rycerzom).
15. Reformy pospolitego ruszenia pozwoliły na skuteczniejsze wykorzystanie służby ziemskiej (do końca lat 60. XVI w.), kiedy w Koronie upadek pospolitego ruszenia nastąpił w 1537 r.
16. W litewskim pospolitym ruszeniu obowiązywały przepisy drugiego rozdziału *Statutu litewskiego* oraz artykuły hetmańskie.
17. Podczas wojen władcy wobec szlachty mogli stosować konstrukcję zdrady – wobec oskarżonych stosowano tymczasowe aresztowanie, a po uznaniu winy skazywano na kwalifikowaną karę śmierci.
18. Na Litwie alternatywna organizacja służby ziemskiej stosowana była wobec Tatarów.
19. W Koronie kodyfikacja prawa pospolitego ruszenia nastąpiła w 1621 r.
20. Podczas pospolitego ruszenia 1621 r. obowiązywały *Artykuły i porządek kasztelański* oraz *Artykuły obozowe*.
21. Szlachta podczas pospolitego ruszenia (zarówno generalnego jak i partykularnego) mogła tworzyć specjalne przepisy porządkowe.
22. W Rzeczypospolitej król mógł podczas pospolitego ruszenia zwoływać sejmy (1509, 1520, 1651) lub sejmiki (1537, 1621).
23. W XVII w. hetmani litewscy zwoływali sejmiki pospolitego ruszenia, podczas których szlachta opodatkowywała się, zmieniała zasady obowiązujące w pospolitym ruszeniu oraz wystawiała w zastępstwie służby ziemskiej wojska powiatowe.
24. Wobec upadku pospolitego ruszenia w Koronie (od 1537 r.) coraz częściej zaczęto stosować partykularne pospolite ruszenie. Na Litwie analogiczny proces nastąpił po przyjęciu artykułów henrykowskich.
25. Na Smoleńszczyźnie stworzono unikalny system obronny oparty na pospolitym ruszeniu szlachty i służby ziemskiej kozackiej opartej na obowiązku wynikającym z dzierżenia ziemi prawem lennym.
26. Ordynacja Ostrogska zobowiązana była do wspomagania wojsk koronnych 600-osobowym kontyngentem, który był formowany w oparciu o szlachtę zależną posiadającą ziemię ordynacką.

27. W latach 1620-1621 miała miejsce Konfederacja Kropiwnickiego, która wywalczyła przywileje dla ziemian zależnych zrównujących ich w prawach ze szlachtą koronną.

28. Podczas pospolitego ruszenia na ziemiach opuszczonych przez właścicieli ziemskich obowiązywały rygorystyczne przepisy dotyczące bezpieczeństwa wewnętrznego z 1563 r.

29. Na Podlasiu stosowano tzw. *rezerwowe pospolite ruszenie*, czyli możliwość zwołania partykularnego pospolitego ruszenia po wyjściu szlachty na *expeditio generalis*.

30. W XVII w. pospolite ruszenie upodobniło się pod względem organizacji do wojsk zaciężnych (pułkownicy, rotmistrze, roty, porucznicy, muzycy, chorążowie).

31. Pozaom zewnętrznej dyscypliny wojskowej (wobec ludności cywilnej) w 1621 r. stał na wyższym poziomie niż w wojskach zaciężnych i najemnych.

32. W 1651 r. pod Beresteczkiem mieliśmy do czynienia z obradami sejmu konnego koronnego. Zebrane wówczas pospolite ruszenie z inicjatywy Jana Kazimierza obradowało nad dalszym prowadzeniem wojny z Kozakami. Uchwalono wówczas podatki i odmówiono dalszego wypełniania służby ziemskiej.

33. Pospolite ruszenie wytworzyło nieopisane w prawie instytucje jak: wybór *duktorów* i rotmistrzów, podjazdy pod roty, koła wojskowe itp.

34. W 1 poł. XVII w. poczty służące za wynagrodzenie stanowiły od $\frac{1}{4}$ do $\frac{1}{2}$ w Koronie i od $\frac{1}{2}$ do $\frac{3}{4}$ na Litwie. Pospolite ruszenie było formacją nieodpłatną tylko z nazwy.

35. Żołd w pocztach pospolitego ruszenia był od 3 do 5 razy wyższy niż w oddziałach kwarcianych.

36. Masowym zjawiskiem poprzedzającym pospolite ruszenie były zawierane pisemne umowy, które oblatowano w grodach. W nich jedna strona zobowiązywała się do służby podczas wyprawy, druga zapewniała wypłacenie żołdu i wypełnienie innych powinności (dostarczenie broni, zbroi, wierzchowców itp.).

37. *Duktorzy* prowadzili księgi pospolitego ruszenia w których pisarze wojskowi (ziemscy) odnotowywali rejestry popisowe, okazowania, uniwersały, artykuły wojskowe oraz dekrety sądów pospolitego ruszenia.

38. Sądy pospolitego ruszenia generalnie stosowały kary pieniężne (w połowie przypadające poszkodowanym, w połowie zaś sądowi).

39. Postępowanie miało charakter jawny, skargowy, kontradyktoryjny.

40. Procedura sądowa przed organami pospolitego ruszenia wyglądała następująco:

- a) Poszkodowany wpisywał skargę do rejestru prowadzonego przez pisarza wojskowego.
- b) *Ductor* podczas postoju wojska ogłaszał roki sądowe.
- c) Instygator oskarżał pozwanych odnotowanych w rejestrze, woźny zaś ogłaszał w obozie sądzone sprawy.
- d) Woźny na wniosek instygatora informował oskarżonego o rozprawie. Pozew zawsze był ustny. Najczęściej pozywał woźny poprzez dotknięcie ręką lub laską oskarżonego (pzew taktowy na *roku przytknionym*, w WKsL *poklep*), ewentualnie, jeżeli oskarżony uciekł z obozu, pozw „wytrąbiano”.
- e) Szlachta w wyznaczonym czasie i miejscu formowała koło wojskowe, w środku zjawiał się skład sędziowski.
- f) Strony (oskarżyciel i oskarżony) stawały się w kole przed sądem bez broni.
- g) Dekret sądu był publicznie ogłaszany i natychmiast wykonywany.

Na odrębną charakterystykę zasługują zgromadzenia szlacheckie, które odbywały się w strukturach pospolitego ruszenia. Od momentu popisania rycerstwa do rozpuszczenia pospolitego ruszenia możemy wyróżnić trzy typy zgromadzeń szlacheckich: sejmiki pospolitego ruszenia, koła wojskowe i nielegalne zgromadzenia (*sedycie*). Odróżniał je sposób zwołania, osoba przewodnicząca obradom oraz krąg osób uprawnionych do uczestnictwa, przede wszystkim jednak zakres podejmowanych decyzji. Koła wojskowe regulowały wewnętrzne sprawy wojska, które nie ingerowały w kompetencje organów publicznych. Ta samorządność polegała (o ile organy państwowe tych uprawnień nie przejęły) na obiorze dowódców, aprobowaniu artykułów wojskowych, sądownictwie, podejmowaniu decyzji o kwestiach natury strategicznej i taktycznej, przyjmowaniu do wiadomości informacji politycznych i wojskowych, wyrażaniu swoich problemów i żądań. Koło wojskowe w założeniu nie mogło tworzyć prawa powszechnie obowiązującego lub lokalnego, nie powinno uchylać podatków, wybierać urzędników ziemskich, co w założeniu zarezerwowane było dla sejmików.

Sejmiki pospolitego ruszenia dzieliły się na ordynaryjne i ekstraordynaryjne. Pierwsze dotyczyły przede wszystkim sejmików deputackich (gromnicznych) i relacyjnych, których termin mógł przypaść na czas służby ziemskiej. Nie istniała norma prawna, która regulowałaby taką sytuację, każdorazowo szlachta decydowała, co należało wobec takiej sytuacji uczynić – przesunąć termin zgromadzenia, przeprowadzić go w zwykłym miejscu lub w kole wojskowym. Z kolei drugi typ sejmików był zwoływany przez króla, wojewodę (na popis). Wyjątkowo zgodę na przeprowadzenie sejmików pospolitego ruszenia wydawał sejm.

W szczególności w Wielkim Księstwie Litewskim zgromadzenia szlacheckie pospolitego ruszenia swoimi decyzjami wykraczały poza kompetencje kół wojskowych. Praktyka wskazuje, iż jeżeli władca nie sprzeciwił się tym decyzjom, stawały się one prawomocne, a pod względem prawnym uchwały były legalne *ex tunc*. Definicja takich zgromadzeń wyłamuje się z łatwego przyporządkowania. Można przyjąć, iż tak obradujące koła wojskowe były sejmikami pod warunkiem, że ich decyzje nie zostaną zakwestionowane przez władcę.

Koła wojskowe były podstawową formą zrzeszania się szlachty uczestniczącej w pospolitym ruszeniu. Dzieliły się one na koła generalne, do których obowiązkowo powinni przyjść wszyscy towarzysze (również zachodźcy), oraz rady wojenne, które miały charakter elitarny na wzór występujących w wojskach zaciężnych kół rotmistrzowskich. Były one zwoływane przez muzyków wojskowych zawsze z inicjatywy *duktora* z reguły przed namiotem dowódcy. W wyjątkowych przypadkach mogły one być formowane oddolnie wobec konieczności zaprezentowania żądań.

Nielegalne koła, tajne obrady, tzw. *sedycje* zawsze w prawie wojskowym były zaliczane do najpoważniejszych przestępstw zagrożonych bezwzględnie oznaczoną karą śmierci. Były to obrady zwołane samorzutnie przez szlachtę, nie tylko bez aprobaty króla lub *duktora*, ale wbrew ich woli (która uzewnętrzniała się poprzez wprowadzanie zakazów organizowania „oddolnych” kół w artykułach wojskowych).

Warto szerzej odnotować specyfikę litewską dotyczącą służby ziemskiej. Jej początki upatruję w końcu XIV w., kiedy wielcy książęta zaczęli tworzyć - poprzez nadania ziemskie związane z obowiązkiem służby wojskowej - grupę społeczną podlegającą rygorowi służby wojskowej. Proces ten trwał w wieku XV, za sprawą kolejnych przywilejów, wydawanych przez wielkich książąt dla bojarów. W dysertacji znalazła się analiza odrębności społecznych, wpływających na kształt litewskiej służby ziemskiej, jak choćby obecność znacznej grupy ludzi, która wykonywała obowiązki wojskowe, dzierżąc ziemię wyłącznie na podstawie prawa lennego czy użytkując ziemię wielkksiążęcą, a więc bojarów putnych, pancernych itd. Zwróciłem uwagę na problem niejednoznaczności pojęcia „służba” w pierwszej połowie XVI w. Moim zdaniem dopiero w połowie lat 60. XVI w. wprowadzono zasadę, w myśl której podstawą powinności wojskowych miały być włóki. Prawdopodobnie od połowy następnej dekady zaczęło się utrzymywać w świadomości społecznej przekonanie - wywodzące się najprawdopodobniej z Korony - w myśl którego zobowiązany do służby mógł samodzielnie szacować rozmiary swego obowiązku (*sicut melius potuerint*).

Analizując pojęcie służby ziemskiej w statutach litewskich, wprowadzam pojęcie „zdolności do służby wojskowej”, określając w ten sposób krąg osób zobowiązanych do

wyprawy. Wskazałem również sankcje grożące tym, którzy nie wypełniali statutowych obowiązków. Zwróciłem uwagę na odrębności charakteryzujące organizację i sposób zwoływania pospolitego ruszenia w okresie po unii lubelskiej. Chociaż artykuły henrykowskie oraz III *Statut litewski* wymagały do zwołania służby ziemskiej zgody sejmku, z przyczyn praktycznych przepis ten bywał niejednokrotnie łamany. Pospolite ruszenie wzywano na mocy decyzji króla, konwokacji wileńskich i zjazdów senatorsko-szlacheckich.

Uchwalony w 1588 r. III *Statut litewski* dopuszczał możliwość objęcia dowództwa nad pospolitym ruszeniem przez hetmana wielkiego oraz podziału tej formacji na mniejsze, działające samodzielnie jednostki. Natomiast wejście w życie artykułów henrykowskich wiązało się z początkiem stosowania praktyki trzykrotnego wysyłania wici na wzór koronny, zamiast jednorazowego czy dwukrotnego - przy okazji planowanej kampanii - wydawania listów wojennych. Powiat był jednostką organizacyjną pospolitego ruszenia, zaś chorąży ponosił odpowiedzialność za jego funkcjonowanie. Należy także odnotować występowanie zjawiska chorągwi pańskich, związanego z olbrzymimi dysproporcjami majątkowymi na Litwie.

W XV w. przepisy regulujące dyscyplinę w szeregach służby ziemskiej miały charakter zwyczajowy. Na początku następnego stulecia coraz większą rolę zaczęły odgrywać ustawy wojenne. Rozróżniam przy tym *listy ustaw wojennych*, wydawanych przez hospodara wraz z radą panów w czasie sejmów (ale bez udziału szlachty), od *ustaw wojennych*, które regulowały jedynie ceny żywności. Charakteryzują także ustawę o zakresie władzy hetmana najwyższego Stanisława Kiszki, wydaną przez hospodara i radę na sejmie mińskim w 1507 r. oraz podobne do niej listy ustaw wojennych z 1508 r. i 1511 r. Akty te były uzupełniane normami prawa zwyczajowego, stosowano także prawo ziemskie, szczególnie *Sudiebnik* Kazimierza Jagiellończyka z 1468 r. Zwróciłem uwagę na wyraźną różnicę pomiędzy polskimi i litewskimi aktami prawa wojennego, tak o charakterze formalnym, jak i merytorycznym. Poddano analizie postanowienia dotyczące dyscypliny w pospolitym ruszeniu, zawarte w I Statucie Litewskim z 1529 r., *List o ustawie wojennej* z 1534 r. oraz artykuły wojskowe z 1535 r., przeznaczone dla litewskiej służby ziemskiej. Autorstwo tego ostatniego aktu należałoby ostatnim przypisać kanclerzowi litewskiemu Olbrachtowi Gasztołdowi, nie zaś jak dotychczas podawano w literaturze przedmiotu hetmanowi Tarnowskiemu.

Kampania 1535 r. przyniosła nowe rozgraniczenie pomiędzy zakresem obowiązywania I *Statutu* i artykułami wojskowymi. Pierwszy z wymienionych aktów prawnych dotyczył organizacji i mobilizacji służby ziemskiej, drugi zaś odnosił się do dyscypliny wojskowej.

Powyższy podział utrzymano także po wprowadzeniu *II* i *III Statutu*, których postanowienia, odnoszące się do służby ziemskiej. W tym kontekście należy odnotować relacje zachodzące pomiędzy przepisami *Statutu litewskiego*, konstytucjami sejmowymi oraz artykułami wojskowymi w Wielkim Księstwie Litewskim. Twierdzę, że artykuł 21 II rozdziału *III Statutu* upoważniał hetmana do wydawania norm prawnych, którym podlegały zarówno oddziały zaciężne, jak i pospolite ruszenie, co oznaczało, że władza buławy w Wielkim Księstwie była szersza niż w Koronie, w której hetman nie miał tego rodzaju uprawnień.

Na koniec warto opisać bliżej zjawiska przenikania rozwiązań istniejących w wojskach zaciężnych na sferę organizacyjną pospolitego ruszenia. Utrwalony w prawie zwyczajowym oraz prawie stanowionym podział żołnierzy na oddziały dowodzone przez kasztelana i wojewodów był całkowicie anachroniczny już w 2 poł. XVI w. Brak zmian w prawie wymusił jednak zmiany, które *de facto* modyfikowały przepisy prawa stanowionego. I tak pojawił się *ductor* jako dowódca pospolitego ruszenia. Jego genezę upatruję w czasie wielkiego bezkrólewia (1572-1576). Dopiero postanowienia sejmowe w 1621 r. przywróciły władcy i senatorom dominującą pozycję przy podejmowaniu decyzji personalnych dotyczących dowodzenia pospolitym ruszeniem, choć praktyka postępowania szlachty po 1621 r. rozmięła się z literą uchwalonego podówczas prawa. Natomiast w Wielkim Księstwie Litewskim do połowy XVII w. kompetencje szlachty w tym zakresie były ograniczone przez przepisy *III Statutu* oraz prawo zwyczajowe. W pierwszej ćwierci XVII w. ukonstytuował się urząd rotmistrza pospolitego ruszenia. Omówiłem sposób jego powołania, zwracając uwagę, że wpływ na ich wybór mieli uczestnicy wyprawy (zarówno w Koronie, jak i Wielkim Księstwie Litewskim). W dysertacji wprowadzam pojęcie listu duktorskiego, za pomocą którego król mianował dowódcę pospolitego ruszenia, uznając, że był to dokument analogiczny do listu przypowiedniego w wojskach zaciężnych. Zwracam uwagę na pojawienie się powoływanych *ad hoc* urzędników wojskowych w pospolitym ruszeniu: strażnika, oboźnego, koniuszego, muzyków, kapelanów i prowiantmagistrów. Masa pospolitego ruszenia zaczyna oddolnie organizować się, dzieląc się na rotę. Zjawisko to na Litwie występuje już pod koniec szesnastego stulecia. W związku z tym pojawiły się próby ograniczania swobody uczestników wyprawy do wyboru rotę, w której mieli służyć, oraz uwzględniania parafii jako podstawy formowania jednostek czy określenia górnej granicy liczebności rot.

Również poczty ulegały przemianie na wzór wojsk zaciężnych. Co prawda w Wielkopolsce i Małopolsce starano się realizować ideę pospolitego ruszenia poprzez osobiste stawiennictwo zobowiązanej do tego szlachty, ale już na Podlasiu, ziemi łukowskiej,

Mazowszu przyjął się system, który nazywam *osobista wyprawa lanowa*. Polegał on na wystawieniu jednego dobrze uzbrojonego ziemianina z określonej wielkości dóbr. Podobne rozwiązanie zaczęto stosować w Wielkim Księstwie Litewskim. W konsekwencji w społeczeństwie szlacheckim pojawiła się instytucja *uczestnictwa*, polegająca na tym, że kilka rodzin szlacheckich wystawiało spośród siebie jednego żołnierza. Oprócz tego istnieli *zachodźcy*, którzy za pieniądze zastępowali zobowiązaną do tego szlachtę. Obliczyłem, że w 1621 r. takich *zachodźców* i *uczestników* było ponad 70% wśród pospolitego ruszenia powiatu wołkowyskiego i trockiego, oraz nieco ponad połowę w przypadku powiatu brasławskiego. Wspomniany udział procentowy służących za pieniądze był wyraźnie niższy w Koronie i oscyłował pomiędzy 42,9% w przypadku ziemi wieluńskiej oraz 24,6% w szeregach szlachty powiatu nakielskiego, ale już w przypadku ziemi liwskiej wynosił 72,1%, czyli był zbliżony do danych z Wielkiego Księstwa Litewskiego. W przypadku województwa smoleńskiego w latach 1648 i 1654 było to odpowiednio 35,5 i 51,8%. Wszystko to zmusza do postawienia pytania: w jakim stopniu w przypadku pospolitego ruszenia można zasadnie mówić o nieodpłatnej służbie, opartej na posiadaniu własności ziemskiej? Obecność w szeregach formacji *zachodźców*, pocztowych i *uczestników* upodabniała ją do wojsk zaciężnych. Moim zdaniem zjawisko to prowadziło z jednej strony do kłopotów z rekrutacją wojsk zaciężnych, z drugiej natomiast ułatwiało w razie potrzeby wystawienie wojsk powiatowych.

Na koniec warto podkreślić, że artykuły wojskowe odzwierciedlały model normy prawnej właściwy dla prawa staropolskiego, na którą składało się pięć elementów: arenga, hipoteza, dyspozycja, sankcja i uzasadnienie, choć nie wszystkie one musiały występować równocześnie. Relacjami pomiędzy prawem ziemskim a wojskowym rządziły zasady *lex specialis derogat legi generali*, co należałoby rozumieć jako uchylenie mocy obowiązującej prawa ziemskiego w czasie kampanii wojennej oraz *lex posterior derogat legi priori*, w myśl której w przypadku wydawania nowych aktów regulujących organizację i dyscyplinę w pospolitym ruszeniu zastępowaly one dokumenty wydane wcześniej. W analizowanej dziedzinie widoczne są partykularyzm prawa wojskowego.

V. Omówienie pozostałych osiągnięć naukowo-badawczych

Pozostałe osiągnięcia naukowo-badawcze zostały przedstawione zgodnie z wymogami zawartymi w rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 1 września 2011

r. w sprawie kryteriów oceny osiągnięć osoby ubiegającej się o nadanie stopnia doktora habilitowanego (Dz. U. Nr 196, poz. 1165).

- a) **Kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo badawczych habilitanta obejmują zgodnie z § 3 pkt 2 w/w rozporządzenia, w obszarze nauk społecznych – autorstwo lub współautorstwo publikacji naukowych w czasopismach znajdujących się w bazie Journal Citation Reports (JCR) lub na liście European Reference Index for the Humanities (ERIH).**

Moje osiągnięcia naukowo-badawcze w zakresie nauk prawnych dotyczą historii prawa, przede wszystkim polskiego i litewskiego w epoce nowożytnej. Specyfika czasopism znajdujących się w bazie JCR nie odpowiada więc mojemu profilowi badawczemu. Natomiast na liście czasopism naukowych ERIH, opublikowałem pięć artykułów i jedną recenzję.

K. Łopatecki, *Regulacje prawne obowiązujące podczas polskich i litewskich misji dyplomatycznych w 1. połowie XVII stulecia – poselskie artykuły wojskowe*, „Barok. Historia-Literatura-Sztuka” 20 (2013), 2, s. 59-78.

W artykule wprowadzam do obiegu naukowego, nowy, nieznan wcześniej typ źródła normatywnego. Były nim „poselskie artykuły wojskowe”, które ogłaszali wielcy posłowie wysyłani na czele misji dyplomatycznych do obcych państw. Tym samym dyplomaci (posłowie) są kolejną grupą urzędników, którzy mogli tworzyć i stosować przepisy porządkowe w Rzeczypospolitej szlacheckiej. Te akty normatywne stanowią niezwykle interesujący element w rozwoju prawa międzynarodowego. Prawa ogłaszane były bowiem na granicy państwa i miały obowiązywać na obcym terytorium wobec wszystkich uczestników wyprawy, m.in. do kategorii tej zaliczali się słudzy, czeladź, kupcy, żołnierze. Celem aktu normatywnego było zapewnienie odpowiedniego poziom dyscypliny w orszaku. Miał on układać relacje pomiędzy uczestnikami wyprawy, przede wszystkim jego celem było ograniczenie możliwości wywołania nieporozumień z autochtonami, co mogło zakończyć się pogromem. Ten specjalny reżim prawny był zaprowadzany przy pomocy trzech dokumentów: uniwersału powołującego sędziów, ogłoszenia jednej z istniejącej w Rzeczypospolitej wersji artykułów wojskowych, oraz wydaniu uzupełniającego wobec praw wojennych aktu – „Artykułów dla rządu przy Panach Posłach”.

W artykule opublikowanym w czasopiśmie „Barok”, zostały ukazane szczegółowe rozwiązania prawne znane z wyprawy Aleksandra Piaseczyńskiego, Kazimierza Leona

Sapiehy i Piotra Kazimierza Wiazewicza, którzy jako posłowie w 1635 r. udali się do Moskwy celem zatwierdzenia pokoju wieczystego. Natomiast praktyka stosowania owych przepisów prawnych została ukazana na przykładzie wyprawy do Stambułu z 1640 r. W świetle zachowanych źródeł poselskie artykuły wojskowe były dobrze przez uczestników poselstwa znane i chętnie stosowane w praktyce. Były one dostosowane do kultury prawnej stanu szlacheckiego – ich ogłoszenie oparto na zgodzie wszystkich uczestników, a forma analogiczna do artykułów hetmańskich doskonale współgrała z oczekiwaniami i w realny sposób wpływała na kształtowanie postaw wśród uczestników orszaku. Diariusz sporządzony przez Zbigniewa Lubienieckiego ujawnia nie tylko dobrą znajomość obowiązujących przepisów wśród towarzyszy ale i świadomość o konieczności ich stosowania, a także (w przypadku samego autora) umiejętność ich wykorzystania do swoich celów.

K. Łopatecki, *Najstarszy polskojęzyczny traktat o ruchu pojazdów kołowych z 1769 roku autorstwa Christopha Friedricha Pfleiderera*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 60 (2015), 2, s. 57-68.

Ch.F. Pfleiderer, *Uwagi nad mechanicznością powozu*, oprac. K. Łopatecki, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 60 (2015), 2, s. 69-92.

Prowadzone przeze mnie badania w ostatnim czasie skupiają się wokół powstania i rozwoju „Szkoły Rycerskiej” założonej w 1765 r. i działającej do końca istnienia Rzeczypospolitej. W analizie skupiam się na wybitnych, przy tym obecnie zapomnianych naukowcach sprowadzonych z zagranicy do Polski, których celem miała być reforma szkolnictwa, wiedzy wojskowej, prawnej, czy szczegółowych dziedzin badawczych jak fizyka, czy matematyka. Powyżej wymienione dwa artykuły uzupełnić należy monografią, którą opublikowałem w 2014 r. pt. Antoni Leopold Oelsnitz, *O bagażach wojska w polu będącego*, oprac. K. Łopatecki, Oświęcim 2014, wydawnictwa Napoleon V, ss. 245. ISBN: 978-83-7889-261-8. Tych dwóch Niemców – Christoph Friedrich Pfleiderer i Anton Leopold Oelsnitz wspólnie rozpoczęli pracę nad traktatem wojskowym dotyczącym taboru wojskowego. Ciąg wozów zaprzęzonych w cztery lub sześć koni towarzyszących XVIII wiecznej armii nierzadko przekraczała 150-200 km, a kolumnie tej towarzyszyła, oprócz woźniców, ogromna liczba ludności luźnej – czeladzi, kobiet i dzieci. Aby narzucić tej wielotysięcznej grupie osób towarzyszących armii pewne ramy dyscyplinujące, autorzy ci zaproponowali wprowadzenie specjalnych „taborowych artykułów wojskowych”. Specjalnie zredagowane prawa wojskowe

miały być dostosowane na potrzeby osób nie będących żołnierzami, ale towarzyszących armii. W tym celu Antoni Oelsnitz zbadał istniejące w Europie prawa wojskowe, następnie na ich bazie, opierając się o własne doświadczenia stworzył własną wersję praw wojennych, które miały obowiązywać na terenie Rzeczypospolitej. Oprócz tego przygotował regulamin dla służby transportowej, zaproponował różnorodne ćwiczenia związane z powożeniem końmi i kierowaniem kolumnami, dodatkowo opisał zasady funkcjonowania konwoju chroniącego tabor. Natomiast Pfleiderer starał się przybliżyć fizyczne prawa stosowane wobec pojazdów kołowych. Z badań tych wyciągał wnioski o charakterze praktycznym – procedurę budowy wozów (kół i skrzyni), sposób umieszczania ładunków itp.

K. Łopatecki, *Les Misères et les Malheurs de la Guerre Jacques'a Callota – wymowa ideologiczna serii*, „Barok. Historia-Literatura-Sztuka” 16 (2009), 2, s. 157-183.

W 1633 r. Jacques Callot tworzy i wydaje cykl 18 grafik zatytułowanych *Les misères et les malheurs de la guerre*. Głównym bohaterem serii jest „wojna”, która została potraktowana jako potężna siła, która sprowadza żołnierzy na drogę upadku moralnego, przysparza ludności cywilnej ogromu cierpień.

Dzieło Jacquesa Callota, co udowadniam, powinno być uznane za prawno-filozoficzny traktat, poruszający postulaty natury moralnej i politycznej. Rewolucja militarna, która w pełni uzewnętrzniła się w okresie wojny trzydziestoletniej, zmusiła państwa do wystawiania coraz większych armii. Wiązało się to z problemami terminowych wypłat żołdu i zaopatrzenia żołnierzy w żywność. Rozwiązaniem stanowił system kontrybucji, opartej na założeniu, że „wojna wyżywi się sama”. Lotaryńczyk przeciwstawia się temu systemowi, ukazując ogromne negatywne konsekwencje. Podkreśla zgubny wpływ tej polityki na zachowanie wojskowych. Sankcjonowanie zbrodni, gwałtów, grabieży doprowadza do demoralizacji żołnierzy. Prowadzi to w konsekwencji do dezercji i upadku dyscypliny wojskowej. Według autora serii panaceum stanowiłoby ścisłe egzekwowanie prawa wojskowego. Jedynie surowe kary i ich nieuchronność może doprowadzić do poskromienia swawoli. W tym celu niezbędne jest funkcjonowanie sprawnego wymiaru sprawiedliwości, egzekwowanego przez oficerów. A ten może być stworzony, dzięki nagradzaniu, przez władców, dowódców należycie dbających o dyscyplinę w armii. Radykalna zmiana zachowania, nie tylko poprawi los

ludności cywilnej, lecz i żołnierzy, którzy przestaną być ofiarami zemsty zdeterminowanej uciskiem i gwałtami ludności.

Artysta nie ukazuje żołnierzy jedynie w roli oprawców nad ludnością cywilną. Ich los jest równie tragiczny, co chłopów. Po skończonych działaniach wojennych, o żołnierzach państwo zapomina. Bez środków do życia, często trwale okaleczeni zasilają margines społeczny. Ostatecznie umierają w nędzy i zapomnieniu. Również i tu Callot proponuje wprowadzenie instytucji szpitali wojskowych, które łagodziłyby nędzę egzystencji inwalidów wojennych.

K. Łopatecki, *Kościół p. w. Św. Teresy od Dzieciątka Jezus w Białowieży – ideologiczne uzasadnienie budowy*, „Biuletyn Historii Sztuki” nr 3-4 (2009), s. 1-20.

Na terenie osady Białowieża w okresie dwudziestolecia międzywojennego mamy do czynienia z jednym z najbardziej czytelnych programów ideologicznych w skali całego województwa białostockiego. Wspaniałą pod względem architektonicznym kompleks carski i cerkiew stanowił symbol imperium Romanowów. Po odzyskaniu niepodległości nie przeprowadzono w tej miejscowości akcji rewindykacyjnej wobec kościoła prawosławnego. Aby jednak zmarginalizować dziedzictwo rosyjskie postanowiono zbudować kościół katolicki. W tym celu władze kościelne, rządowe i organizacje społeczne przystąpiły do budowy świątyni, która miała stanowić symbol przywrócenia tych terenów do Polski. Artykuł prezentuje prawne i artystyczne etapy budowy świątyni. Tak miejsce pod budowę jak i plan architektoniczny był głęboko przemyślanym założeniem, które nawiązywało do tradycji Rzeczypospolitej szlacheckiej i podkreślano dominującą rolę grekokatolików na tych terenach. Sama inicjatywa budowy świątyni wiązała się nie tyle z chęcią polonizacji ludności autochtonicznej (choć ten argument również odgrywał pewną rolę), ile z obawy przed rutenizacją ludności polskiej masowo przybywającej na te tereny w poszukiwaniu pracy w przemyśle leśnym.

b) kryteria oceny w zakresie osiągnięć naukowo-badawczych habilitanta, zgodnie z § 4 ww. rozporządzenia we wszystkich obszarach wiedzy.

1) autorstwo lub współautorstwo monografii, publikacji naukowych w czasopismach międzynarodowych lub krajowych innych niż znajdujące

się w bazach lub na liście o których mowa w § 3, dla danego obszaru wiedzy

2) autorstwo lub współautorstwo odpowiednio dla danego obszaru opracowań zbiorowych, katalogów zbiorów, dokumentacji prac badawczych, ekspertyz, utworów i dzieł artystycznych.

Poza zaprezentowaną wcześniej w autoreferacie monografią pt. *Organizacja, prawo i dyscyplina w polskim i litewskim pospolitym ruszeniu (do połowy XVII wieku)* oraz pięcioma artykułami opublikowanymi w czasopismach znajdujących się na liście ERIH, do pozostałych osiągnięć naukowo – badawczych, uzyskanych po osiągnięciu stopnia naukowego doktora, zaliczam łącznie siedem monografii naukowych, pięć redakcji naukowych oraz autorstwo 23 artykułach naukowych oraz dwie recenzje. W sumie w latach 2012-2015 opublikowane monografie, redakcje oraz artykuły naukowe zgromadziły 311 punktów, liczonych według punktacji ustalonej przez MNiSW.

W swojej pracy naukowo – badawczej mogę wyróżnić cztery obszary badawcze, które koncentrują się wokół zagadnień związanych z historią prawa.

a/ Po uzyskaniu stopnia doktora kontynuowałem badania nad prawem wojskowym obowiązującym w oddziałach zaciężnych i najemnych w epoce nowożytnej. Ich najważniejszym efektem jest monografia: *„Disciplina militaris” w wojskach Rzeczypospolitej do połowy XVII wieku*, Białystok 2012, ss. 802. ISBN: 978-83-934920-1-5. Dodatkowo po doktoracie opublikowałem szereg artykułów które wnoszą dodatkowe ustalenia do ww. zagadnienia. Wśród nich należy wymienić: *Udział „sejmików” wojskowych przy tworzeniu i ogłaszaniu artykułów wojskowych w XVI i XVII stuleciu*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 12 (2013), s. 75-102; *Charakterystyka „miejskich artykułów wojskowych” na przykładzie „Rigischer Artikelsbrieff” z 1600 roku*, „Zapiski Historyczne” 78 (2013), 2, s. 5-38; *Najstarsze północnoamerykańskie artykuły wojskowe*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” 65 (2013), 1, s. 175-200; *Udział parlamentu angielskiego i sejmu Rzeczypospolitej szlacheckiej w pracach nad artykułami wojskowymi*, [w:] *Kultura parlamentarna epoki staropolskiej*, red. A. Stroynowski, Warszawa 2013, s. 421-436; *Wydawanie artykułów wojskowych jako element walki politycznej i działalności propagandowej magnatów – przykład Jana Zamoyskiego*, [w:] *Wobec Króla i Rzeczypospolitej. Magnateria w XVI-XVIII wieku*, red. E. Dubas-Urwanowicz, J. Urwanowicz, Kraków 2012, s. 611-636; *Geneza kozackiego prawa i sądownictwa wojskowego. Z badań nad artykułami wojskowymi w Rzeczypospolitej szlacheckiej*, [w:] *Od*

Kijowa do Rzymu. Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej ze Stolicą Apostolską i Ukrainą, red. M. R. Drozdowski, W. Walczak, K. Wiszowata-Walczak, Białystok 2012, s. 167-182; *Czy Jan Tarnowski jest twórcą prawa wojskowego na terenie Korony i Wielkiego Księstwa Litewskiego?*, [w:] *Kultura społeczna i religijna Małopolski od XIII do XVI wieku*, red. W. Szymborski, J. Kozioł, Tarnów 2011, s. 13-21; *Artykuły wojskowe autoramentu cudzoziemskiego Władysława IV – okoliczności powstania i ich charakterystyka*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 11 (2011), 2, s. 235-255.

W świetle powyższych publikacji oceniłem relacje prawa zwyczajowego, jurysprudencji i norm religijnych do prawa stanowionego. Wskazałem również na główną rolę artykułów wojskowych w procesie formowania się wojsk zaciężnych w Koronie. Ukazałem przemiany zachodzące w prawie, które odpowiedzialnością karną zaczęły obejmować również działania dowódców oddziałów (pierwsze wykonane wyroki kary śmierci na rotmistrzach miały miejsce dopiero w 1601 r.). Niezwykle doniosłe znaczenie ma odkrycie dotyczące sposobu wprowadzania artykułów wojskowych w życie. Przepisy były przygotowywane przez hetmanów, następnie zatwierdzanie w kole rotmistrzowskich, na końcu zaś wszyscy towarzysze musieli złożyć podpis pod aktem normatywnych, co oznaczało podporządkowanie się specjalnemu reżimowi prawnemu. Działanie to było konieczne, gdyż w Koronie i na Litwie zlikwidowano obowiązek składania przysięg na wierność prawu wojskowemu. Badając prawo wojskowe zwróciłem uwagę na szereg podmiotów które były uprawnione do wydawania aktów normatywnych. Uprawnieni do tego byli władcy, parlament, rada miejska, naczelnicy dowódcy, w Rzeczypospolitej rozpowszechniony był również obyczaj samodzielnego uchwalania praw wojskowych przez żołnierzy w kole generalnym (dotyczyło to lisowczyków oraz wojsk skonfederowanych). Prowadziło to do partykularyzmów, w jednym czasie na terenie Rzeczypospolitej obowiązywało pięć – sześć odrębnych systemów prawnych. Przy tym zakwestionowałem istnienie do połowy XVII w. zasady subsydiarności w prawie wojskowym. W badaniach zaakcentowałem, że prawo wojskowe było ściśle zhierarchizowane. Istniała w armiach nowożytnych zasada osobowości prawa – oznaczało to, że całe oddziały zaciągane za granicą, pozostawały z reguły przy swoim, wcześniej stosowanym prawie.

W artykule zatytułowanym *Związki małżeńskie i pozamałżeńskie w armii koronnej i litewskiej w XVI i XVII stuleciu – prawo i stan faktyczny*, „Miscellanea Historico-Iuridica” 13 (2014), 2, s. 47-72, zwróciłem uwagę na pozycję kobiet w oddziałach polskich i litewskich. W państwach tych prawo wojskowe dążyło do maksymalnego ograniczenia liczby kobiet. Jan

Tarnowski wprowadził do końca analizowanego okresu respektowaną zasadę, że żołnierzom (oraz kupcom, czeladzi) mogli w trudach wojennych towarzyszyć ich żony. Jednocześnie zakazywało przebywaniu w obozach wojskowych prostytutek, niewolnic seksualnych i wszelkich służących. Najtrudniejsza kwestia dotyczyła konkubin, gdyż wojskowi wchodzili w długotrwałe relacje z kobietami, a w razie oskarżenia bronili się, iż z partnerką wzięli ślub. Okres 2 poł. XVI i 1 poł. XVII w. to ciągły proces udoskonalania prawa, będącą odpowiedzią na pomysłowość żołnierzy. Na przykładzie normy prawnej o obecności kobiet w obozach wojskowych widoczna jest kultura prawna żołnierzy, którzy znając obowiązujące przepisy prawa, starali się ominąć niewygodne regulacje. Pociągało to za sobą długotrwały proces kazuistycznych regulacji, które miały stanowić odpowiedź na coraz to nowe pojawiające się patologiczne zjawiska. W efekcie w kolejnych wersjach przepisów prawnych pojawiły się uzasadnienia, które miały przekonać żołnierzy do konieczności przestrzegania wprowadzonego zakazu.

b/ Oprócz prawa wojskowego, istotne dokonania zaprezentowałem odnośnie badań nad historią regionalną, przede wszystkim w ujęciu prawnohistorycznym. Efektem tych prac jest książka pt. *Projekt prawa prowincjonalnego Obwodu Białostockiego z 1811 roku*, oprac. K. Łopatecki, M. Piłaszewicz-Łopatecka, wstęp S. Godek, K. Łopatecki, Białystok-Oświęcim 2015, ss. 367. ISBN: 978-83-7889-278-6. W niej zaprezentowano unikalny projekt kodyfikacji prawa przeznaczony dla utworzonego w 1807 r. Obwodu Białostockiego. W zamierzeniach miało być to połączenie staropolskiego prawa koronnego z litewskim, w rzeczywistości znaczna część przypisów prawnych wywodziła się z prawa pruskiego i rosyjskiego. Kodeks ten wpisuje się w szerszą akcję kodyfikacji prawa rosyjskiego, która miała miejsce na początku panowania Aleksandra I Romanowa. Z jednej strony projekt stanowi świadectwo o stopniu rozwoju lokalnego prawa oraz jego wizji, wyobrażenia, jakie miały o nim wybitniejsze osobistości Obwodu Białostockiego. Z drugiej strony, projekt informuje o aktualnej kondycji prawa litewskiego i koronnego, stanowi on też świadectwo ogromnego wpływu prawa pruskiego na kulturę prawną mieszkańców dawnych Nowych Prus Wschodnich.

Oprócz tego prowadziłem szczegółowe badania dotyczące przemian własnościowych dóbr białostockich, czego efektem są cztery monografie naukowe: K. Łopatecki, W. Walczak, *The history of Branicki Palace until 1809. The influence of "Versailles of Podlasie" on the development of Białystok*, Białystok 2015, ss. 220. ISBN: 978-83-64103-55-1; *Pałac Branickich w Białymstoku*, t. I: *Inwentarze z XVII i XVIII stulecia*, cz. 1-2, oprac. K.

Łopatecki, W. Walczak, Białystok 2012, ss. 296 i 292. ISBN 978-83-934920-4-6 oraz ISBN 978-83-934920-6-0; *Pałac Branickich w Białymstoku*, t. II: 1802-1809, ed. by K. Łopatecki, W. Walczak, Białystok 2015, ss. 326, ISBN 978-83-64103-53-7. Zaakcentowałem, że wielokrotnie dobra białostockie zmieniały swój status – raz były dobrami prywatnymi, następnie stawały się ziemiemi państwowymi. Przykładowo Krzysztof Wiesiołowski przekazał dobra białostockie jako uposażenie szpitala dla weteranów wojennych, budowanego wówczas w Tykocinie. Było to działanie niezgodne z prawem, gdyż nieruchomościami nie można było dysponować poprzez zapisy testamentowe. Po śmierci jego żony – Aleksandry Wiesiołowskiej na 16 lat dobra te weszły w skład należącego do państwa starosta tykocińskiego (1645–1661). Po tym okresie bohater z okresu potopu szwedzkiego – Stefan Czarniecki – otrzymał (znów z pogwałceniem litery prawa) to starostwo w dziedziczną własność na mocy konstytucji sejmowej. Poprzez małżeństwo Katarzyny Aleksandry Czarnieckiej z Janem Klemensem Branickim dobra białostockie stały się częścią spuścizny rodowej Branickich. Właścicielami byli kolejno: Stefan Mikołaj Branicki, Jan Klemens Branicki. Po śmierci hetmana wielkiego koronnego w 1771 r. przez 38 lat majątkiem tym na zasadzie prawa dożywocia opiekowała się Izabela z Poniatowskich Branicka. Po jej śmierci w 1808 r. prawni spadkobiercy Jan Potocki, Feliks Potocki oraz Joanna z Potockich Szymanowska rozpoczęli zrealizować kontrakt sprzedaży dóbr. Został on wstępnie uzgodniony i podpisany w 1802 r. z władzami pruskimi, a ostatecznie zrealizowano go w 1809 r. z rządem rosyjskim, gdyż na mocy traktatu w Tylży (1807 r.) Białostoczczyzna została włączona do imperium Romanowów. Wówczas też majątek ten przestaje być własnością prywatną.

W dwóch artykułach: K. Łopatecki, R. Poniak, E. Zalewska, *Pomnik w Uroczysku Jaroszkówka – świadek akcji komasacji gruntów w II Rzeczypospolitej*, „Pogranicze. Studia Społeczne” 23 (2014), s. 97-110 oraz K. Łopatecki, E. Zalewska, *Historia Uroczyska Jaroszkówka. Badania nad przemianami własnościowo-osadniczymi na pograniczu Wasilkowa i Białegostoku*, „Studia Podlaskie” 21 (2013), s. 51-87 scharakteryzowałem obrót tzw. własnością instrukcyjną. W roku 1864 Michał Murawiew wystąpił z inicjatywą sprzedaży w guberniach zachodnich Imperium Rosyjskiego dóbr państwowych oraz skonfiskowanych po powstańcach nieruchomości dla ludności rosyjskiej po atrakcyjnych warunkach. Rok później Aleksander II zatwierdził instrukcję opracowaną w Ministerstwie Dóbr Państwowych. Na mocy wydanego aktu normatywnego wydzielono na sprzedaż tzw. majątki instrukcyjne, które mogły nabyć dwie grupy ludzi. Do pierwszej zaliczano urzędników zatrudnionych w guberniach

zachodnich od 1863 r. lub mających się osiedlić na zachodnich kresach imperium, do drugiej zaś należeli urzędnicy którzy otrzymali pozwolenie na zakup na własną prośbę. Regulacja wprowadzała instytucje gwarantujące utrzymanie wydzielonych majątków w rękach „rosyjskich” właścicieli. Dalsza sprzedaż, dziedziczenie lub darowizna mogła odbyć się jedynie wobec osób wyznania prawosławnego i protestanckiego (od 1867 r. również szlachty tatarskiej wyznania muzułmańskiego). Dodatkowo przedsięwzięłem praktyczną realizację ustawy o scaleniu gruntów z 31 VII 1923 r. (Dz.U. poz. 718, nr 92).

c/ Trzecie pole badawcze dotyczy relacji państwo – Kościół w dwudziestolecium międzywojennym. Dotychczasowe badania dotyczące stosunków II RP ze Stolicą Apostolską oraz Kościołem Katolickim opierały się jedynie na archiwaliach państwowych i kościelnych przechowywanych na terenie Polski. Wynikało to z tego, że do niedawna wszelkie dokumenty od 1922 r. były przez Stolicę Apostolską utajnione. Mocą decyzji papieża Benedykta XVI z 2006 r. odtajniono dokumentację z lat 1922-1939 (datą graniczną był zwołany w 1939 r. konsystorz, źródła nie obejmują więc działań wojennych z okresu II Wojny Światowej).

Dzięki rozpoznaniu tych zbiorów byłem w stanie odkryć działania Stolicy Apostolskiej, które nastąpiły po roku 1926, kiedy to rząd II RP postanowił uregulować kwestię wyznania i uznania kościołów oraz związków religijnych (*Ostatnia misja Lorenzo Lauriego w Polsce. Próba ujednolicenia przepisów o zmianie wyznania oraz uznawania kościołów i związków religijnych w 1927 r.*, [w:] *Nuncjatura apostolska w Rzeczypospolitej*, red. T. Chynczewska-Hennel, K. Wiszowata-Walczak, Białystok 2012, s. 435-456; *Przebieg prac nad projektami rozporządzeń prezydenta o uznawaniu związków religijnych oraz o zmianie wyznania w Polsce w latach 1926–1927 w świetle dokumentów Archivio Segreto Vaticano*, „Miscelanea Historico-Iuridica” 11 (2012), s. 427-456). Okazało się, że prowadzone przez rząd polski w tajemnicy prace nad rozporządzeniami, które miały zostać wydane przez prezydenta, zostały ujawnione stronie kościelnej przez Józefa Becka. Od momentu ujawnienia, projekty aktów normatywnych podlegały szczegółowym konsultacjom z Episkopatem Polski oraz Watykanem.

W 1927 r. władze sanacyjne były bardzo blisko uporządkowania kwestii wyznaniowych. Prace podjęte przez rząd zostały skutecznie powstrzymane przez działania nuncjatury, w których szczególną rolę odegrał Lorenzo Lauri. Pomimo prób strony rządowej w uzyskaniu konsensusu z Kościołem katolickim podejmowanych przez Ministra Sprawiedliwości Aleksandra Meysztowicza oraz ambasadora RP przy Stolicy Apostolskiej –

Władysława Skrzyńskiego, zakończyły się one niepowodzeniem. Niejednoznaczna jest przy tym postawa nuncjusza, który w celu przedłużenia rozmów miał wyrazić wstępną zgodę na treść rozporządzenia o uznawaniu nowych kościołów według projektu ministra Meysztowicza. Od połowy 1927 r. koordynację działań kościoła katolickiego przejął Carlo Chiarlo, a główne działania spoczęły na kardynale Auguście Hlondzie. Przedłużanie negocjacji przyniosło wymierne efekty. Najpierw oczekiwano na przybycie nowego nuncjusza, następnie pracowano w komisji dwustronnej. Ostatecznie po stanowczym stanowisku sekretarza stanu Pietro Gasparri oraz papieża Piusa XI, rząd RP w połowie 1929 r. zrezygnował z dalszych prac nad projektem.

Drugim zagadnieniem wymagającym badań była okoliczność niezwykle długiego wyboru (ponad półtora roku) nuncjusza po opuszczeniu placówki przez Francesco Marmaggię (*Problemy z obsadzeniem nuncjatury w Polsce (XI 1935 – V 1937)*, „Zeszyty Prawnicze UKSW” 13 (2013), 1, s.125-152). Wpływ na wybór kandydatów miał przede wszystkim sam Pius XI, co miało charakter wyjątkowy i wiązało się w zgodnej opinii z faktem, iż namiestnik św. Piotra przed wyborem na konklawe pełnił funkcję nuncjusza w Warszawie. Pomimo tego, istotną rolę odgrywała opinia Sekretarza Stanu oraz nuncjuszy którzy pełnili uprzednio posługę w Warszawie. Również strona polska, zarówno rząd jak i episkopat mieli wpływ na ostateczny rezultat. Sprzeczne interesy różnych środowisk oraz dodatkowo niestabilna sytuacja polityczna w Europie – w szczególności sytuacja w Hiszpanii oraz Jugosławii – znacząco wpłynęła na cały proces.

Na podkreślenie zasługuje fakt, iż Carlo Chiarlo w czerwcu 1936 r. został już wstępnie zaakceptowany przez papieża do godności nuncjusza Stolicy Apostolskiej w II Rzeczypospolitej. Jednomyślnie negatywna postawa Episkopatu Polski, w szczególności kardynała Kakowskiego i Hlonda, w ostatniej chwili powstrzymała wybór. Strona rządowa z kolei starała się uniknąć wyboru Ermenegildo Pellegrinetti. Przy wyborze nuncjusza dostrzec można niechęć potencjalnych kandydatów do przyjęcia stanowiska w Warszawie. Pomimo podniesienia prestiżu tej placówki przez Piusa XI poprzez nadawanie piuski kardynalskiej dla Lauriego i Marmaggię (1926-1927 oraz 1935-1936) propozycję odrzucił Angelo Giuseppe Roncalli oraz Angelo Rotta. Nie ukrywano, iż było to wynikiem bardzo trudnej sytuacji Polski na arenie międzynarodowej oraz skomplikowanej sytuacji wewnętrznej. Podkreślić należy, że Filippo Cortesi również kwestionował zasadność wyboru. Jego sytuacja była jednak gorsza, gdyż został już oficjalnie odwołany z nuncjatury w Buenos Aires, a obiecana placówka w Madrycie, wobec wojny domowej nie mogła być obsadzona.

VI. **Udział w konferencjach naukowych – organizacja i wystąpienia**

W trakcie swojej kariery naukowej zorganizowałem cztery konferencje naukowe, a dwie kolejne mają odbyć się we wrześniu i październiku 2015 r.

W latach 2009-2012 byłem współorganizatorem wraz z dr. Wojciechem Walczakiem trzech konferencji naukowych współfinansowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego oraz Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego.

a/ Pierwsza odbyła się w Białymstoku w dniach 1-3 października 2009 r. pt. *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*. Jej pokłosiem była trzynomowa publikacja zbiorowa: (*Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. I-II, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2010; *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*. Streszczenia referatów międzynarodowej konferencji naukowej: Białystok 1-3 X 2009, red. K. Łopatecki, W. Walczak, Białystok 2009).

b/ Druga konferencja z serii miała miejsce w Krakowie w dniach 17-20 listopada 2010 r. i była zatytułowana *Dawne Inflanty Polskie: dziedzictwo, historia, stan badań* (<http://repcyfr.pl/pdfy/program1-8.pdf>). Dzięki zebranych opracowaniom w 2012 r. udało się opublikować kolejną pracę zbiorową (*Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. III: *Inflanty Polskie*, red. K. Łopatecki, W. Walczak, Białystok 2012).

c/ Trzecia konferencja przygotowana została w Warszawie w dniach 12-14 listopada 2012 r. jako *II Międzynarodowy Kongres Naukowy. Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej* (<http://repcyfr.pl/pdfy/program.pdf>). Zebrane wówczas materiały stały się podstawą do zredagowania i opublikowania kolejnych trzech tomów *Stanu badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, t. IV-VI, red. W. Walczak, K. Łopatecki, Białystok 2013, ss. 452, 487 i 636.

d/ Współ z dr. Jackiem Brzozowskim zorganizowałem w Białymstoku konferencję zatytułowaną *Nad społeczeństwem staropolskim. Kultura, instytucje i struktury społeczne*, która odbyła się w dniach 12 – 13 października 2005 r. Efektem finalnym wygłoszonych wówczas referatów była praca zbiorowa opublikowana w 2007 r. (*Nad społeczeństwem staropolskim*, t. I: *Kultura – Instytucje – Gospodarka w XVI-XVIII stuleciu*, red. K. Łopatecki, W. Walczak, Białystok 2007).

e/ W dniach 10 – 12 września 2015 r. w Augustowie organizuję wraz z prof. Ewą Dubas-Urwanowicz, prof. Jerzym Urwanowiczem i mgr. Martą Kupczewską konferencję

zatytułowaną *Honestas et turpitude. Magnateria Rzeczypospolitej w XVI-XVIII wieku* (<http://historia.uwb.edu.pl/index.php/badania/konferencje>).

f/ W dniach 30 września – 2 października 2015 r. w Białymstoku organizuję wraz z dr. Wojciechem Walczakiem *III Międzynarodowy Kongres Naukowy. Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej* (https://www.academia.edu/11954663/III_International_Scientific_Congress_The_State_of_Research_on_Multicultural_Heritage_in_the_Old_Polish_Commonwealth).

Uczestnictwo w konferencjach naukowych:

1. *Religia wobec historii, historia wobec religii*. Kraków: 7-9 października 2005 r. Referat: *Bitwa jako sąd Boży. Koncepcja pana Boga Historii wśród żołnierzy Rzeczypospolitej na przełomie XVI–XVII w.*
2. **(organizator)** *Nad społeczeństwem staropolskim. Kultura, instytucje i struktury społeczne*. Białystok: 12 – 13. 10. 2005 r. Referat: *Ideowa wymowa ozdób armatnich z przełomu XVI i XVII w.*
3. *Sprawiedliwość: tradycje i współczesność*. Kraków: 8. 12. 2005 r. Referat: *Prawo wojny w Rzeczypospolitej Szlacheckiej. Ze studiów nad ochroną ludności cywilnej podczas działań zbrojnych.*
4. *Sesja naukowa w 350 rocznicę bitwy o Sandomierz w okresie Potopu szwedzkiego*. Sandomierz: 15. 05. 2006 r. Referat: *Oblężenie Karola X Gustawa w widłach Wisły i Sanu w świetle źródeł ikonograficznych.*
5. *Reformacja w Rzeczypospolitej: kultura, polityka, gospodarka*. Białystok: 25 – 26. 05. 2006 r. *Koncepcja Boga – Pana Historii reprezentowana przez Krzysztofa Radziwiłła.*
6. 7 sesja *Między barokiem a oświeceniem pt.: Troski i radości dnia codziennego*. Mrągowo: 22 – 24. 06. 2006 r. Referat: *Życie rodzinne w warunkach polowych. Funkcjonowanie stadła w wojskach zaciężnych Korony i WXL.*
7. *Nad społeczeństwem staropolskim. Polityka i ekonomia – społeczeństwo i wojsko – religia i kultura w XVI – XVIII wieku*. Siedlce: 27 – 28. 09. 2006 r. Referat: *Pozycja prawna muzyków wojskowych w Rzeczypospolitej.*
8. *Wokół potopu szwedzkiego i moskiewskiego w północno-wschodniej Polsce: militaria - polityka – społeczeństwo*. Białystok: 19-20. 10. 2006 r. Referat: *Stan fortyfikacji Brześcia Litewskiego w dobie wojny północnej.*

9. *Po tym jak ludzie przestali być szczęśliwi. Człowiek a miary czasu i przestrzeni w przeszłości*. Białystok: 26 – 27. 10. 2006 r. Referat: *Cykl dobowy w obozie wojskowym połowy XVIII stulecia*.
10. *Żydzi w Lublinie – Żydzi we Lwowie (Miejsca – Pamięć- Współczesność)*. Lublin: 21-22 listopada 2006 roku.
11. *Religijność - wymiar prywatny i publiczny*. Kraków 15 grudnia 2006. Referat: *Publiczny wymiar religijności w wojskach Rzeczypospolitej Obojga Narodów*.
12. *Twierdza Brześć - wspólne dziedzictwo historyczno – kulturowe*. Krotoszyn: 25-26 maja 2007 r., referat: *Brześć Litewski okresu nowożytnego jako element promocji dziedzictwa kulturowego Twierdzy Brześć*.
13. *Fundator i mecenas. Magnateria Rzeczypospolitej XVI-XVIII wieku*, Supraśl 14-16 maja 2007 r., referat: *Szpitaly wojskowe w Rzeczypospolitej na tle europejskim*.
14. *IX Ogólnopolskie Forum Historyków Wojskowości. Polska myśl wojskowa na przestrzeni dziejów*. Olsztyn-Waplewo 12–14 września 2007 r. Referat: *Prawo wojny w świetle artykułów wojskowych w Rzeczypospolitej szlacheckiej*.
15. *Rzeczypospolita państwem wielu narodowości i wyznań XVI-XVIII wiek*, Opole 27-28 września 2007 r. Referat: *Nabożeństwa wojskowe w Rzeczypospolitej szlacheckiej: zarys organizacyjno-prawny*.
16. *Miłosierdzie – teoria i praktyka życiowa*, Kraków 14 grudnia 2007, referat: *Lazarety wojskowe w Rzeczypospolitej szlacheckiej - przejaw miłosierdzia czy konieczności*.
17. *Ziemia Oświęcimska w czasach Renesansu*, Oświęcim 13 czerwca 2008, referat: *Propozycje reform wojskowych w XVI wieku autorstwa Floriana Zebrzydowskiego kasztelana oświęcimskiego*.
18. *XVII spotkanie Komisji Lituanistycznej: Środowiska kulturotwórcze i kontakty kulturalne Wielkiego Księstwa Litewskiego od XV do XIX wieku*, Warszawa 23-23 IX 2008, referat: *Kultura prawna WXL w aspekcie prawa wojskowego na przełomie XVI-XVII wieku*.
19. *Po unii – sejmiki szlacheckie w Rzeczypospolitej XVI – XVIII wieku*, Siedlce 28-29 XI 2008, referat: *Kompetencje prawodawcze kół wojskowych*.
20. *Hadziacz 1658-2008*, Warszawa, referat: *Koncepcja unii hadziackiej w rzekomej „Konstytucji Baranowskiego z 1696 r.*
21. *Прававыя і палітычныя інстытуты Польскай Кароны і Вялікага Княства Літоўскага: узаемадзеянне і ўзаемаўплывы, 9-11 кастрычніка 2008 г. у Мінску*, referat: *Odziaływanie koronnych artykułów wojskowych na litewskie prawo wojskowe do 1635 roku*.

22. *Wobec króla i Rzeczypospolitej. Magnateria w XV-XVIII wieku*, Białowieża 23-25 kwietnia 2009: udział z referatem pt. *Kształtowanie prestiżu rodów poprzez wydawanie artykułów hetmańskich*.
23. **(organizator)** Białystok, 1-3 października 2009: *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, organizacja, udział w dyskusji.
24. *Armia i społeczeństwo*, Opole – Brzeg, 6-7 listopada 2009, referat: *Kobiety w wojskach autoramentu narodowego*”.
25. *Polonica w zbiorach państw nadbałtyckich*. Konferencja naukowa z okazji 350-rocznicy Pokoju w Oliwie, Warszawa, AGAD, ul. Długa 7, 20 kwietnia 2010, referat: *Zasób Łotewskiego Państwowego Archiwum Historycznego w Rydze. Stan wiedzy i rodzaje gromadzonych dokumentów o Rzeczypospolitej szlacheckiej do 1621 r.*
26. *XXIII Zjazdu Historyków Państwa i Prawa*, Warszawa-Zegrze 2010, 17-19 września 2010, referat: *Artykuły wojskowe autoramentu cudzoziemskiego Władysława IV – okoliczności powstania i ich charakterystyka*.
27. *Kultura parlamentarna epoki staropolskiej*, Radomsko 23 – 25 września 2010, wygłoszony referat: *Udział sejmu Rzeczypospolitej szlacheckiej w kształtowaniu artykułów wojskowych na tle porównawczym*.
28. *Nuncjatura Apostolska w Rzeczypospolitej. Stan badań i perspektywy*, Białystok 7-9 października 2010, referat: *Ostatnia misja Lorenzo Lauriego w Polsce*.
29. **(organizator)** *Dawne Inflanty Polskie: dziedzictwo i historia. Stan badań*, organizacja udział w dyskusji, Kraków, 17-20 listopada 2010.
30. IV Międzynarodowa Konferencja Programu Pamięć Świata UNESCO pt. *Kultura - Pamięć – Tożsamość*, Warszawa 18-20 maja 2011, udział w dyskusji.
31. *Kultura religijna i społeczna Małopolski od XIII do XVI wieku*, 20-21 maj 2011, referat: *Okoliczności wydania „Consilium rationis bellicae” Jana Tarnowskiego*.
32. *Wojna i dyplomacja. Wielkie Księstwo Litewskie w polityce europejskiej*, XXI Spotkanie Komisji Lituanistycznej przy KNH, Instytut Historii Prawa UW, Instytut Historyczny UW, IH PAN, 25-26 września 2012 r.
33. **(organizator)** II Międzynarodowy Kongres Naukowy. *Stan badań nad wielokulturowym dziedzictwem dawnej Rzeczypospolitej*, Warszawa 12-14 listopad 2012.
34. XXI Spotkanie Komisji Lituanistycznej przy KNH, Instytut Historii Prawa UW, Instytut Historyczny UW, IH PAN, Warszawa, 25 - 26.09.2013 r.
35. *Związki pozamałżeńskie na przestrzeni wieków*, Białystok 22-23 października 2013 r.; referat: *Związki pozamałżeńskie w świetle prawa wojskowego w XVI-XVII wieku*.

36. *Wielkie Księstwo Litewskie nowe źródła – nowe metody – nowe zagadnienia*. XXIII konferencja Komisji Lituanistycznej przy Komitecie Nauk Historycznych PAN, Warszawa 23–24 września 2014 r. Udział w dyskusji.
37. *Na polach chwały*. Panel: *Asymetryczne działania wojenne od starożytności po dzień dzisiejszy*. Niepołomice, 26-28 września 2014 r. Referat: Karol Łopatecki, *Zielone piekło – wojna o Brazylię w latach 1633-1637 oczami Krzysztofa Arciszewskiego i Władysława Konstantego Wituskiego*.
38. *Wielkie Księstwo Litewskie XV-XVIII w. problemy historiografii – translacje kulturowe*. XXIV konferencja Komisji Lituanistycznej przy Komitecie Nauk Historycznych PAN.

VII. Udział w międzynarodowych i krajowych programach badawczych

1. Polskie dziedzictwo utracone. Badania, kwerendy naukowe nad polonikami znajdującymi się w Riksarkivet w Sztokholmie (zespół Extranea IX Polen) digitalizacja i opracowanie inwentarza zasobów (umowa z MKiDN nr 2762/09/FPK/DDK, zawartej w dniu 03.04.2009 r. – jednostka realizująca Ośrodek Badań Europy Środkowo-Wschodniej) - wykonawca.
2. *Disciplina militaris w wojskach Rzeczypospolitej do połowy XVII wieku. Ewolucja prawodawstwa wojskowego w teorii i praktyce*: grant promotorski (prof. Jerzy Urwanowicz) nr N N108 325337. Realizacja: 13 X 2009 – 30 VII 2011 r. Grant został rozliczony przez Narodowe Centrum Nauki 4 czerwca 2012 r. (NCN-DBR-ZGS/48/TZ/12) – wykonawca.
3. Badania i kwerendy w celu przygotowania do druku publikacji *Mapy i plany Rzeczypospolitej XVII w. znajdujące się w archiwach szwedzkich* (MNiSW 882/DBW/P/2009 z dnia 9.12.2009, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
4. Elektroniczne repozytorium poloników znajdujących się poza granicami Kraju (umowa MNiSzW nr 639/DBW/P/2010 z dnia 16.06.2010, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
5. Białystok – dobre miejsce do studiowania: 2010-2011, projekt realizowany przez Politechnikę Białostocką, Akademię Medyczną i Uniwersytet w Białymstoku w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki - wykonawca.

6. POLONIKA w Watykanie – badania, kwerendy i digitalizacja (umowa z MNiSzW nr 537/DWB/P/2010, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
7. Polonika z Instytutu Historii w S. Petersburgu (umowa z MNiSzW nr 909/DWB/2010 z dnia 7.01.2011, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
8. Polonika z Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk w S. Petersburgu (umowa z MKiDzN nr 00649/11/DDK z dnia 1.06.2011, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
9. Badania nad twórczością Jana Dymitra Solikowskiego, grant badawczy przyznany przez Wydział Historyczno-Socjologiczny UwB z Badań Naukowych Służących Rozwojowi Młodych Naukowców, czas realizacji 2011-2012. (BMN nr 289) – kierownik grantu.
10. Pozyskanie kopii cyfrowych Ksiąg Trybunału Litewskiego (1762-1763 rok) z Archiwum Państwowego w Wilnie (umowa z MNiSzW nr 562/P-DUN/O/ZO/2011 z dnia 26-09-2011 r., jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
11. Polonika z Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk w St. Petersburgu (umowa z MNiSzW nr 626/P-DUN/O/ZO/2011, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
12. Archiwalia-polonika Metryka Koronna z zespołu Skoklostersamlingen E 8636 (umowa z MNiSzW nr 625/P-DUN/2012, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
13. Peregrynacje Władysława Konstantego Wituskiego, grant badawczy przyznany przez Wydział Historyczno-Socjologiczny UwB z Badań Naukowych Służących Rozwojowi Młodych Naukowców na lata 2012–2013. (BMN 297) – kierownik grantu.
14. Kolekcja archiwaliów „POLSKA: z Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk w Sankt Petersburgu – opisanie, digitalizacja i udostępnienia (umowa z MNiSzW nr 0040/NPRH2/H11/81/2012 z dnia 13 XII 2012, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
15. Pozyskanie kopii cyfrowych Trybunału Litewskiego z 1679 r. (umowa z MNiSzW nr 502/P-DUN/2013, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.

16. Trybunał Litewski – księgi dekretowe z lat 1766-1777. Digitalizacja i opisanie (umowa z MNiSzW nr 502/P-DUN/2013, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
17. Archiwalia-polonika z zespołu 13 (Judicum Castrense Premisliense) z Centralnego Archiwum Historycznego Ukrainy we Lwowie (umowa z MNiSzW nr 614/P-DUN/ZO/2013, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
18. Archiwalia-polonika Archiwum Watykańskiego i Biblioteki Apostolskiej w Watykanie – Etap I: rozpoznanie (umowa z MKiDzN nr 00036/13/DDK z dnia 09.05.2013, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
19. Polonika-archiwalia z kolekcji Pawła Dobrochotowa z Instytutu Historii Rosyjskiej Akademii Nauk w St. Petersburgu. Uzupełnienie opisów i tłumaczeń (umowa z MNiSzW nr 660/P-DUN/ZO/2013, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) - wykonawca.
20. Działalność wojskowa Krzysztofa Arciszewskiego w Brazylii w latach 1634-1637: grant badawczy przyznany przez Wydział Historyczno-Socjologiczny UwB z Badań Naukowych Służących Rozwojowi Młodych Naukowców, czas realizacji 2014 r. (BMN nr 284) – kierownik grantu.
21. Digitalizacja, opisanie i udostępnienie materiałów z zespołów Skoklostersamlingen (Riksarkivet w Sztokholmie) E 8671 - E 8909 (umowa z MNiSW nr 1248/P-DUN/2014, jednostka realizująca - Instytut Badań nad Dziedzictwem Kulturowym Europy) – kierownik grantu.
22. Związki literatury polskiej i kartografii w XVI i 1 poł. XVII w. (umowa z Narodowym Centrum Nauki nr DEC-2014/15/B/HS2/01104 z dnia 11. 05. 2015, jednostka realizująca – Uniwersytet Jagielloński) – wykonawca.

VIII. NAGRODY I WYRÓŻNIENIA.

1. 10 X 2008 r. Nagroda rektora Uniwersytetu w Białymstoku za działalność organizacyjną.
2. 10 X 2010 r. Nagroda rektora Uniwersytetu w Białymstoku za działalność organizacyjną.
3. 10 X 2011 r. Nagroda rektora Uniwersytetu w Białymstoku za działalność organizacyjną.
4. 10 X 2012 r. Nagroda rektora Uniwersytetu w Białymstoku za działalność naukową.

5. II – III 2013 r. stypendium przyznane przez Fundację Lanckorońskich z Brzezia (Nr 41-2/11).
6. 3 X 2014 r. Stypendium dla wybitnych młodych naukowców (<http://www.nauka.gov.pl/komunikaty/informacja-o-rozstrzygniciu-konkursu-na-stypendia-dla-mlodych-wybitnych-naukowcow-w-2014-roku.html>)

Krzysztof Łopatecki